

Waarom energie-efficiëntie niet genoeg is

prof. Griet Verbeeck

*Pixii Expert Day Sufficiency & nieuwe comfortcriteria voor gebouwen
Sint-Niklaas, 21 maart 2023*

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

**FACULTEIT
ARCHITECTUUR EN KUNST**

energie-efficiëntie vs energiesufficiëntie

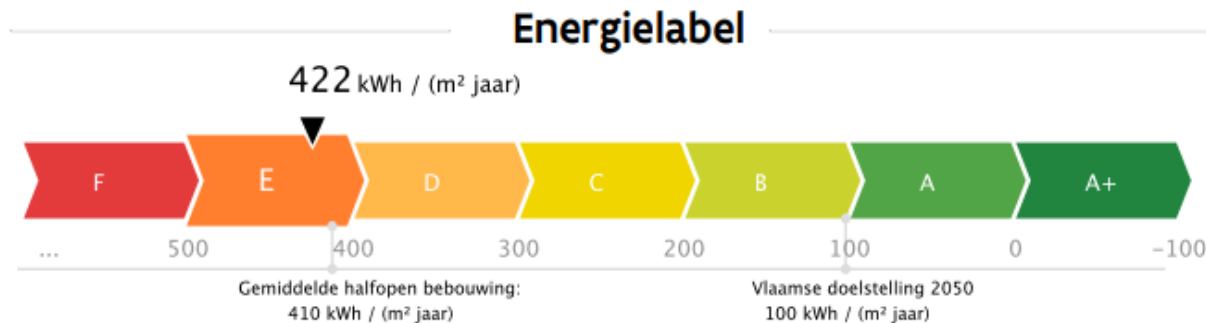

Energie-efficiëntie van gebouwen

- Energie-efficiëntie (EE) wordt gezien als (en is ook) een belangrijke maatregel tegen klimaatsverandering
- Energie-efficiëntie
  - = **energie-input per voorziene energiedienst**
  - EE voor verwarmen en koelen → minder kWh/m², minder kWh **om woning op bepaalde temp te brengen**
  - EE voor toestellen en verlichting → minder kWh/lumen, kWh/liter koelkast,...
  - Voorbeeld:
    - in laatste 100 jaar: EE van verlichting (in lm/W) x 100, maar energieverbruik voor verlichting x 10.000!

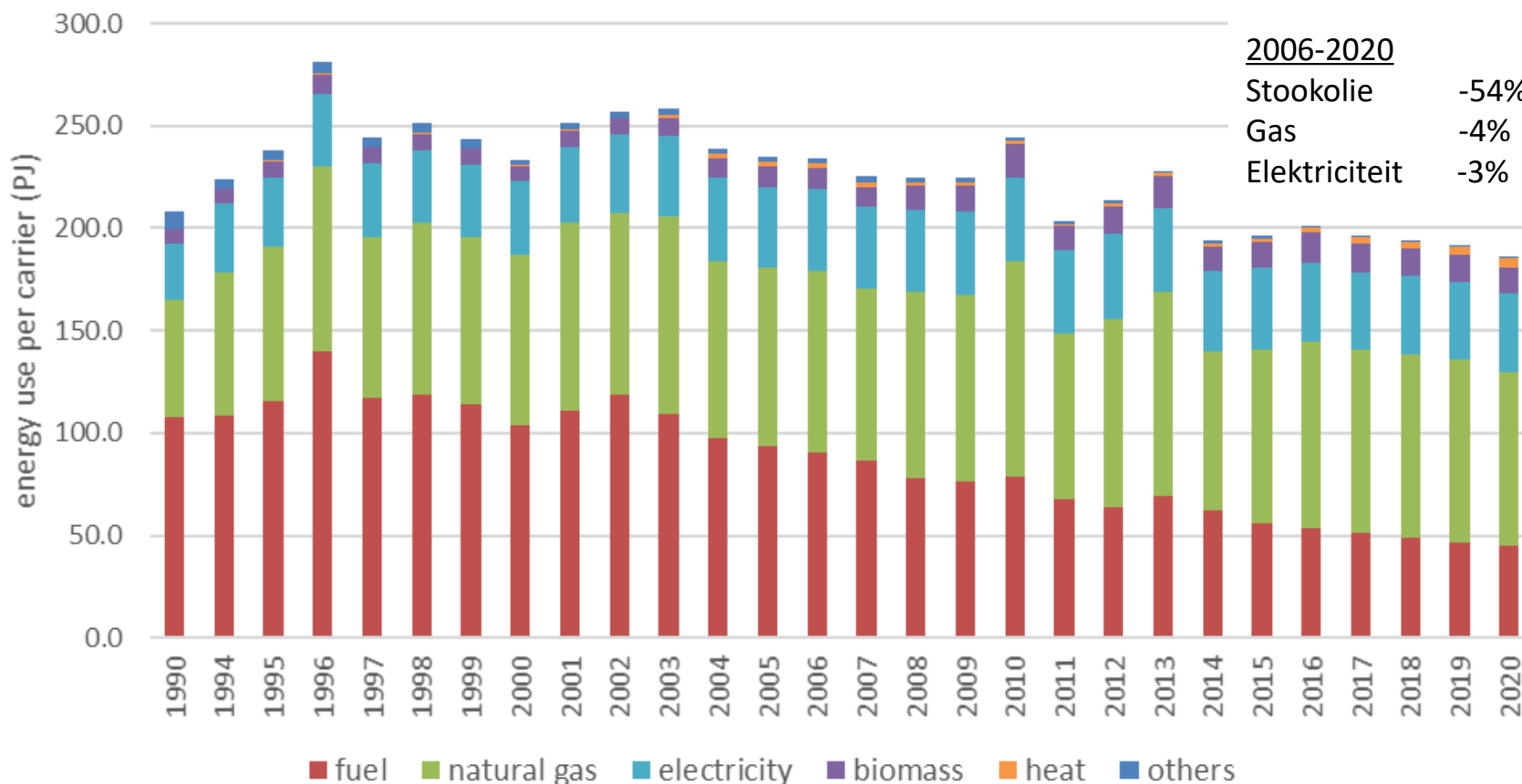
Focus = energie-input

Vlaams Renovatiepact: alle residentiële gebouwen <100kWh/m²

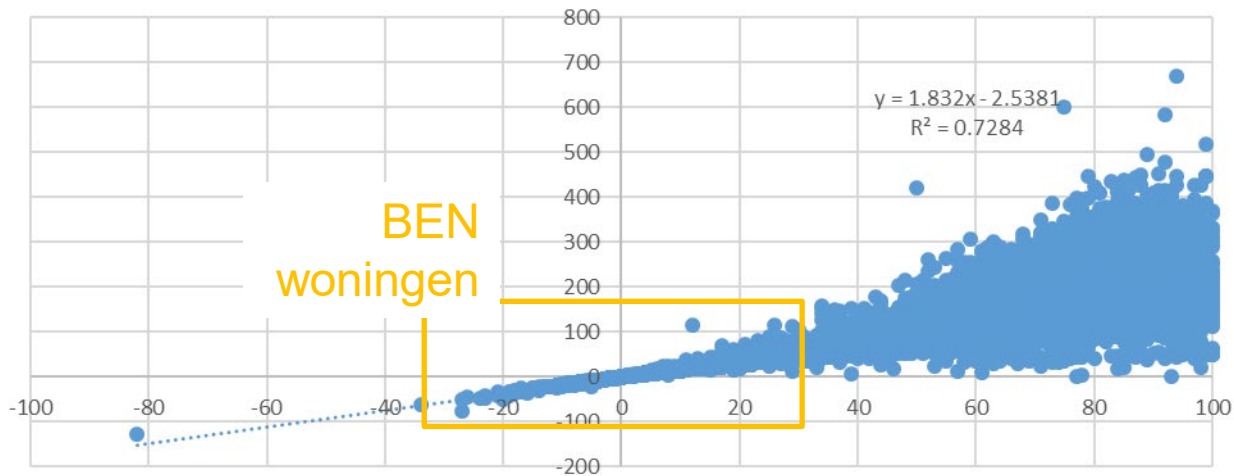
Wat heeft 30 jaar energiebeleid opgeleverd?

Evolution energy use households Flanders

Energie-efficiëntielabels vs totaal energieverbruik van nieuwe eengezinswoningen (*berekend*)

Calculated primary energy consumption per m² (kWh/m²)

woningen met $E < E_{30}$
= **bijna energieneutraal:**

← < 100 kWh/m²

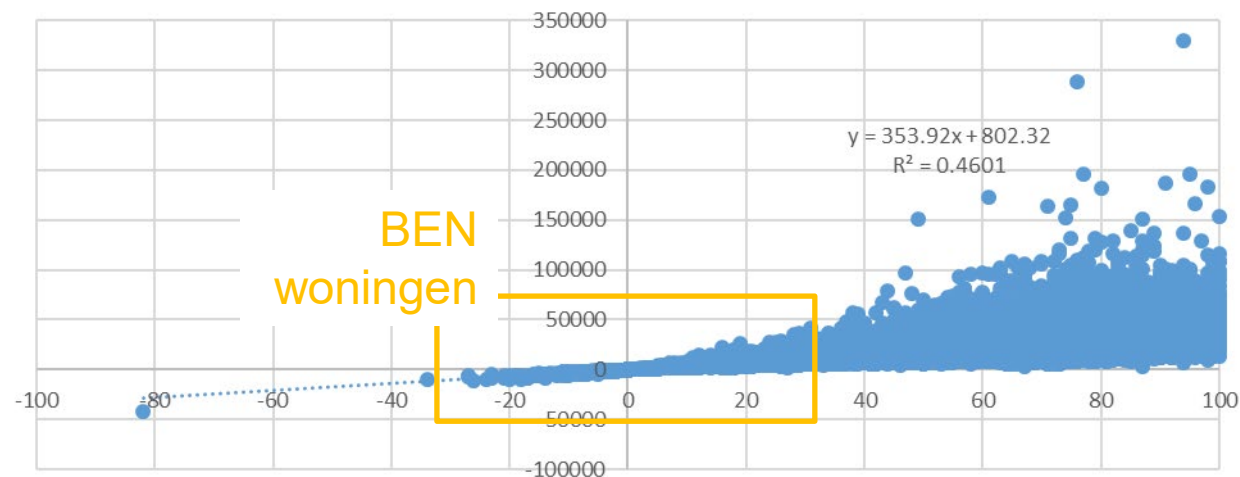
< 50.000 kWh

x-ax = E-peil

Bron: EPB databank

Calculated total primary energy consumption (kWh)

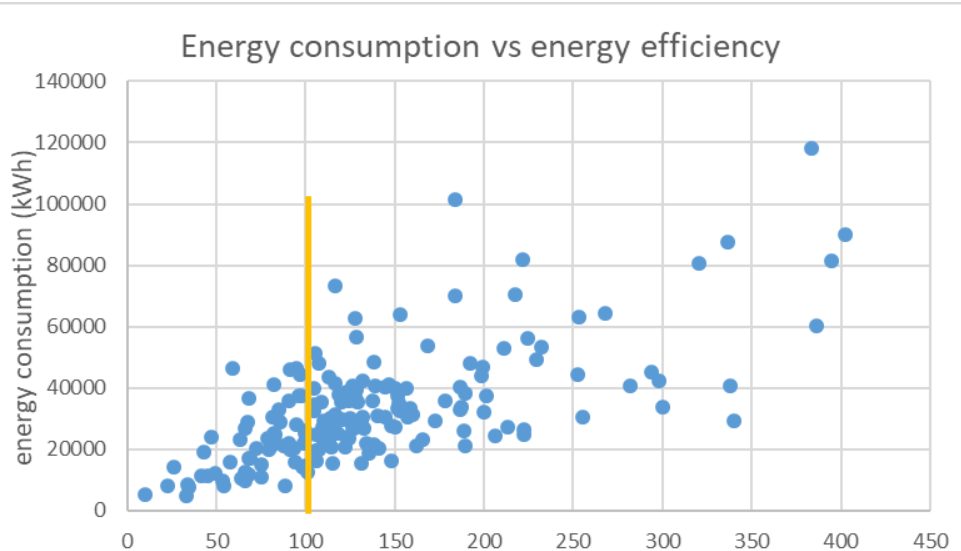

UHASSELT

FACULTEIT
ARCHITECTUUR EN KUNST

KNOWLEDGE IN ACTION

Energieprestatie van ouderlijke woningen (*reëel*)

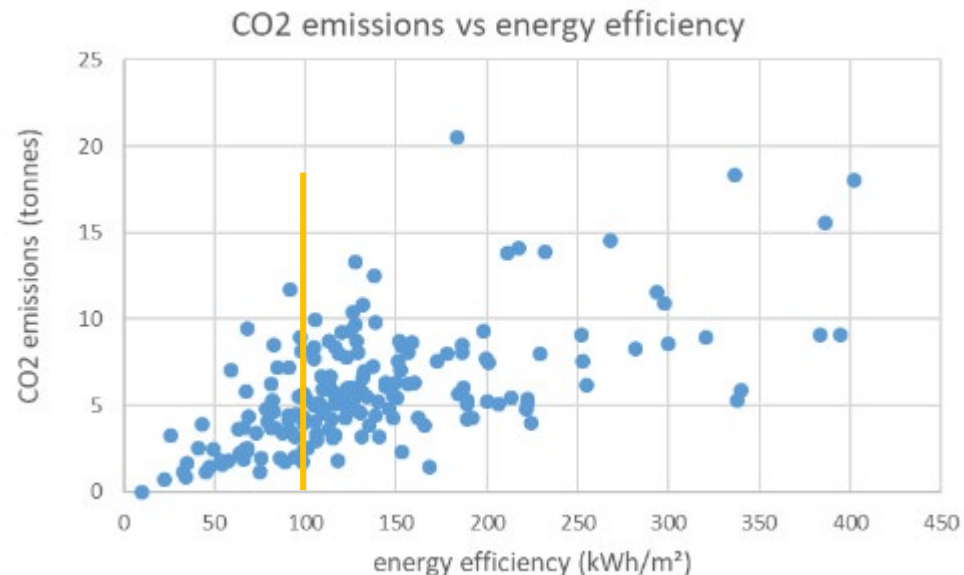
Gemiddelde cijfers voor ouderlijke woningen van 182 studenten:

- energie-efficiëntie 141 kWh/m²
- energiegebruik 33.600 kWh/jr
- CO₂ emissies 6 ton/jr
- vloeropp 258m²

Dit zijn de huidige woningen van toekomstige architecten. Dit is hun referentie voor 'wonen'.

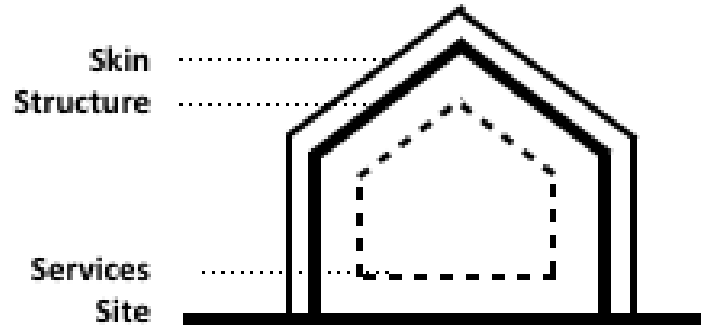
Ondanks dat veel van deze woningen recent gebouwd zijn en redelijk energie-efficiënt, verbruiken ze toch veel, omwille van:

- grote woningen
- open ontwerp → volledig verwarmd
- zelden ontworpen voor het klimaat → airco
- luxueuze levensstijlen

Karakteristieken van energie-efficiëntie (EE)

Focus on
energy efficiency

Object-centred (OC)
approach

auteur: Ann Bosserez

EE focust op hoeveel energie wordt gebruikt,
niet waarom energie wordt gebruikt

3 karakteristieken van energie-efficiëntie die
effectieve energiebesparing hypothekeren

1. Relatieve schaal (kWh/m² vloeropp):

Energielabels vergelijken gebouwen obv EE
en negeren de impact van de grootte van een
gebouw op het totale energieverbruik

2. Gestandaardiseerde normen voor thermisch comfort

Verwarmings/koelinstallaties typisch
ontworpen om ruimtes als geheel van comfort
te voorzien, ongeacht hoe deze ruimte wordt
gebruikt

3. Abstractie van de sociale context

Energie-efficiëntie maakt abstractie van hoe
mensen dagelijks hun woning gebruiken en
hoe dit kan wijzigen over de dag en over de
seizoenen. En ook ontwerpers spelen hier
zelden op in.

Energie-sufficiëntie van gebouwen

- Groeiende aandacht voor energie-sufficiëntie (ES), niet als vervanging, maar supplementair aan energie-efficiëntie
- Focus van energie-sufficiëntie = **energiedienst**
Energie-sufficiëntie reflecteert over de **hoeveelheid en/of kwaliteit van de energiedienst**, zodat de voorziene energiedienst 'genoeg' is en 'te veel' en 'te weinig' worden vermeden

"Living comfortably within the limits" (ENOUGH)

Interesse in meer info over (energie-)sufficiëntie?

Energy Sufficiency website (by eceee) <https://www.energysufficiency.org/>

New wiki-page <https://en.wikipedia.org/wiki/Eco-sufficiency>

Join the ENOUGH research network (contact network coordinator edouard.toulouse@netcourrier.com)

3 types van strategieën voor energie-sufficiëntie

1. Reductie van hoeveelheid/kwaliteit van de energiedienst
= **kwantitatieve reductie in noden** of in de vraag naar energie om aan de noden te voldoen
  - lagere binnentemperatuur
  - minder ruimte: kleinere woonoppervlakten
2. Aanpassing van de hoeveelheid/kwaliteit van de energiedienst
= **aanpassing van de energiedienst aan de reële noden** om verspilling te vermijden
  - Slimme radiatorenkranen die de verwarming aanpassen aan de bezetting van de ruimte
  - flexibele ruimtes op woning- of kamerniveau
3. Vervanging van de hoeveelheid/kwaliteit van de energiedienst
= **andere omzetting van de basisnoden** in energienoden
  - waslijn gebruiken ipv een droogkast
  - ruimtes delen: meer gemeenschappelijke en minder private ruimtes

Huidige situatie

▪ Huidig energiebeleid

- Nieuwe woningen moeten voldoen aan energie-efficiëntie normen (**E-peil**)
- **Energielabels EPC** voor bestaande woningen drukken energieprestatie uit in energie-efficiëntie (verbruik per m²), niet in sufficiëntie (totaal verbruik)
- Beleidscampagnes trachten huiseigenaars te overtuigen om hun **woning te renoveren op een energie-efficiënte manier**
- Energiesufficiëntie is nog steeds een onbekend concept bij beleidsmakers

▪ Huidige architectuurpraktijk/opleiding

- Architecten worden/zijn opgeleid in object-georiënteerd ontwerp als het over energieaspecten gaat
  - Gebouw wordt als geheel ontworpen
  - Optimalisatie van gebouwschil en installaties voor energie-efficiëntie
- Energiesufficiëntie is nog steeds een onbekend concept op onderwijs- en professioneel niveau

Huidige situatie

▪ Huidige realiteit

- Vele **nieuwe** energie-efficiënte woningen **laten geen efficiënt gedrag toe** (open grondplan)
- In grote, **oude**, onderbenutte woningen, passen **bewoners al vaak een energie-sufficiënte houding** toe om hoge facturen te vermijden
  - Slechts enkele kamers verwarmen
  - Migreren in de woning over de seizoenen
  - Grote kamers kleiner maken

-> in oude woningen verbruiken bewoners vaak minder dan verwacht (pre-bound effect)

- Na een **typische EE renovatie** zijn bewoners geneigd om hun efficiënte houding te laten varen en de hele woning te verwarmen omwille van de lagere energiekosten (rebound effect)
- Vaak wordt bij een renovatie de **woning uitgebreid met een extra volume**
-> meer m² te verwarmen

→ Actie nodig om niet alleen beleidsmakers, maar ook bouwheren en professionelen te laten kennismaken met het concept van efficiëntie

→ Actie nodig om (toekomstige) ontwerpers en ingenieurs op te leiden voor efficiëntie-denken (naast efficiëntie-denken)

ontwerpen voor energiesufficiëntie

Focus van 2 doctoraatsonderzoeken

Gezien de **grote hoeveelheid 'resources'** (materialen, kosten) in EE renovatie van grote, onderbenutte woningen, is er **geen alternatieve renovatieaanpak** om het energieverbruik te verminderen?

Onderzoeksmethode

- Case study research op 3 grote, onderbenutte woningen
- Dieptestudie van het dynamisch gedrag en comfortervaringen van de bewoners over de seizoenen
  - Semi-gestructureerde interviews, geleide bezoeken, fotografische dagboeken
  - Metingen en tracking van reële ruimtegebruik door de bewoners
  - Codering and visualisaties van gedrag en ervaringen vd bewoners
  - Mapping (inter)acties, incl. energiesufficiënte interventies door de bewoners
- Hoe ruimtes ontwerpen voor energiesufficiëntie?
- Welke andere verwarmingspraktijken zijn mogelijk?
- Hoe ontwerpers hierbij ondersteunen?

Ontwerpen voor energie-efficiëntie vs efficiëntie

Verschillende concepten

energie-efficiëntie

energiesufficiëntie

product

proces & praktijk

energie-efficiënt huis

energiesufficiënt wonen

Verschillende ontwerpaanpak

object-georiënteerd

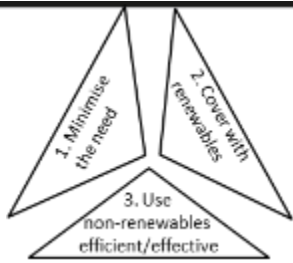
bewoner-georiënteerd

lijst van EE maatregelen

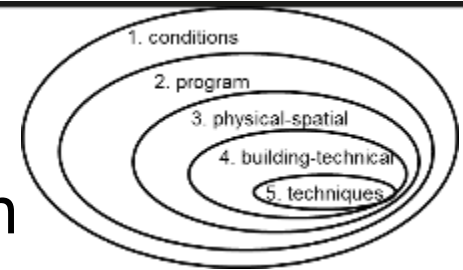
place-making (= bestaande plekken van belang identificeren en nieuwe plekken creëren)

making places and people comfortable instead of rooms and buildings

Ontwerpstrategie voor lage of nulenergiegebouwen

TRIAS-strategie

PENTA-strategie

1. Beperk de nood aan energie

sterke link met energie-sufficiëntie – placemaking

sufficiency-based verwarmingspraktijken

2. Voldoe aan de nood met hernieuwbare energie
3. In geval niet hernieuwbare energie nodig, gebruik deze zo efficiënt en effectief mog.

Passieve aanpak < Actieve aanpak

1. Anticipeer op de specifieke **condities vd site**
2. Reflecteer kritisch over het **programma van eisen**
3. Gebruik ontwerpmatige **fysiek-ruimtelijke maatregelen**, bv. oriëntatie, zonering, buffering, ...
4. Gebruik ontwerpmatige **bouwtechnische maatregelen** (constructief / materialen)
5. Pas **technieken/technologieën toe** als 1 > 4 onvoldoende zijn (eerst hernieuwbare, dan niet-hernieuwbare op een efficiënte & effectieve manier)

Ruimtelijk ontwerpen voor place-making en energiesufficiëntie

Plekken bestaan door het oog/ervaring van de bewoner.

Woning = collectie van plekken en non-plekken

1. Analyse

Identificeer plekken en identificeer mogelijkheden vr energiesufficiëntie

2. Synthese

1. Conceptueel ontwerp – **groeperen van plekken**
2. Voorontwerp – **zoneren en linken van plekken**
3. Uitvoeringsontwerp – **creëren van dynamische ruimtes**

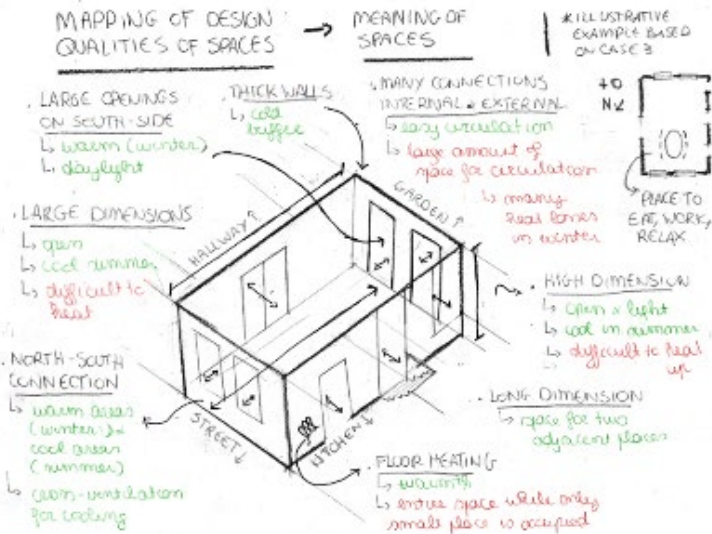
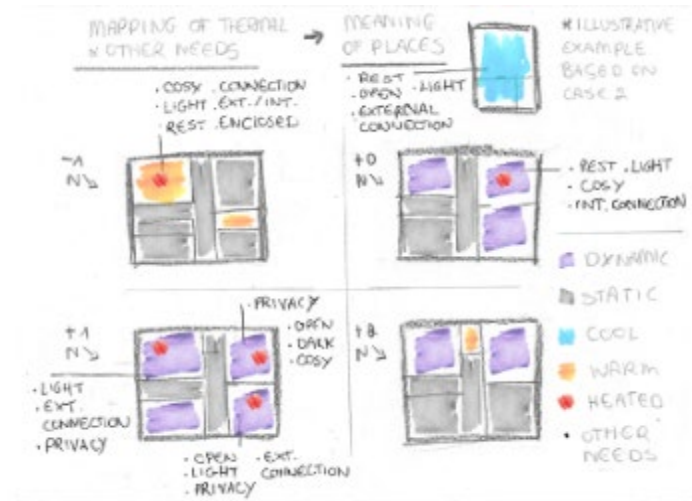
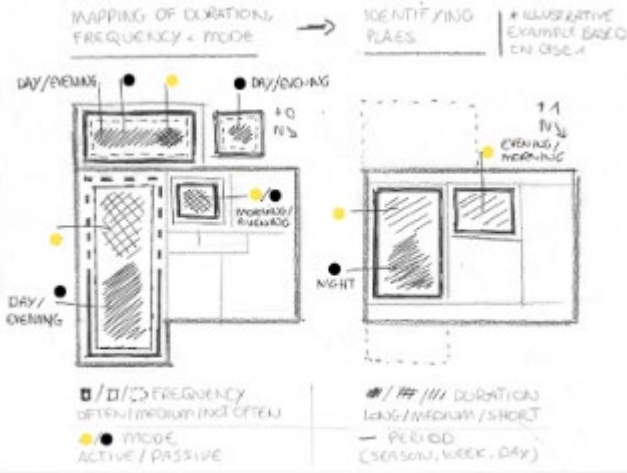
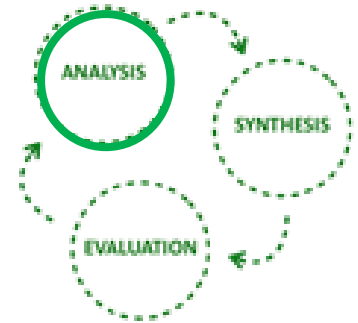

Ruimtelijk ontwerpen voor place-making en energiesufficiëntie

1. Analyse van plekken en non-plekken

DESIGN PROCESS

Ruimtelijk ontwerpen voor place-making en energiesufficiëntie

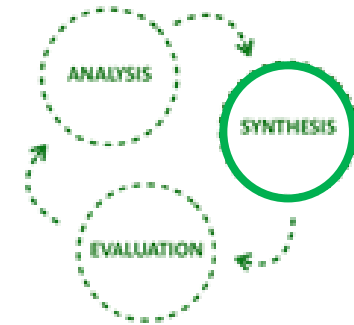
2. Synthesis – groeperen van plekken

GROUPING OF PLACES *
MATRIX

* ILLUSTRATIVE EXAMPLE
BASED ON CASE 2

		PLACE TO...					
		WINTER SUMMER	COOK, EAT REST	REST & RELAX	WORK	SLEEP	WORK
REQUIRE- MENTS	→ THERMAL		WARM COOL	WARM COOL	WARM	WARM COOL	WARM COOL
	→ FREQUENCY		OFTEN	OFTEN NOT OFTEN	OFTEN	OFTEN	OFTEN MEDIUM
PROPERTIES	→ DURATION		LONG	MEDIUM	LONG	LONG	LONG MEDIUM
	→ PERIOD		MORNING, EVENING, DAY	EVENING	DAY, EVENING	NIGHT, EVENING	EVENING
REQUIRE- MENTS	→ OTHER TYPES		• EXTERNAL CONNECTION • LIGHT • ENCLOSED	• LIGHT • INTERNAL CONNECTION	• LIGHT • EXTERNAL CONNECTION • INTERNAL SEPARATION	• INTERNAL SEPARATION • OPEN • DARK	• LIGHT • EXTERNAL CONNECTION • INTERNAL SEPARATION
			SOCIAL PLACES		PERSONAL PLACES		

DESIGN PROCESS

(FOR INSTANCE)
GROUP ACCORDING TO 'PERIOD'

GROUP A

• PLACE TO COOK, EAT, REST

• PLACE TO WORK

GROUP B

• PLACE TO REST

• PLACE TO WORK

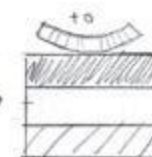

• PLACE TO SLEEP

OR ACCORDING TO
DURATION/FREQUENCY/
THERMAL/OTHER TYPES

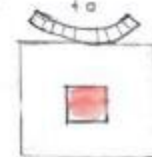
GROUP FOLLOWING
ORGANISATIONAL
PRINCIPLES:

LINEAR +
PERIOD

DECENTRAL +
LIGHT

CENTRAL +
WARM

CLUSTER +
FREQUENCY

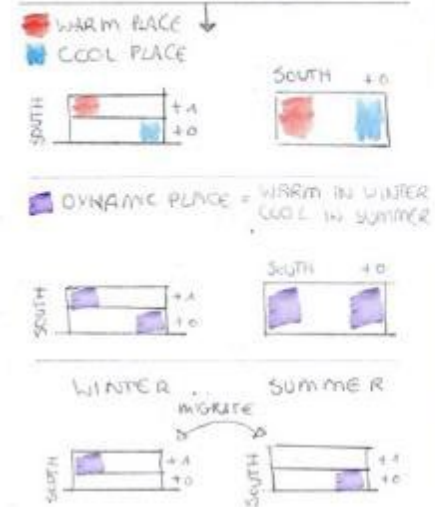

Designing for place-making and energy sufficiency

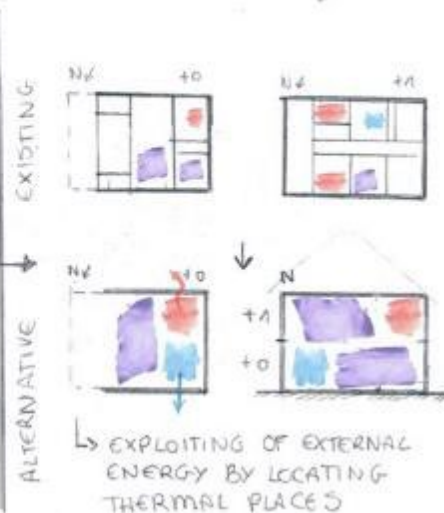
2. Synthese – zoneren van plekken

LINEAR ZONING

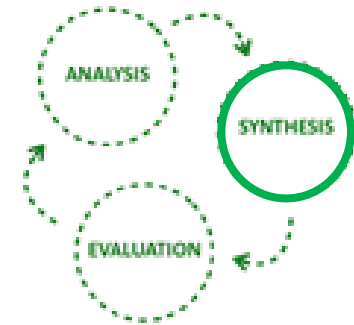
↳ STRATIFIED & ORIENTED } WARM, COOL & DYNAMIC PLACES

* ILLUSTRATIVE EXAMPLE BASED ON CASE 3

DESIGN PROCESS

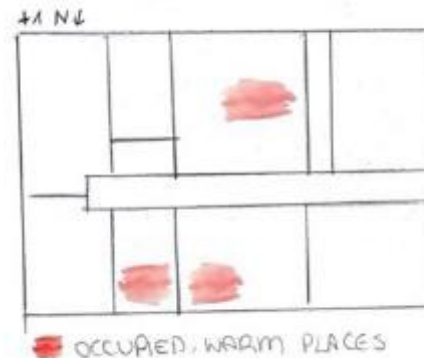

(DE)CENTRALISED ZONING

↳ HEARTH OF A PLACE } WARM PLACES | * ILLUSTRATIVE EXAMPLE BASED ON CASE 3

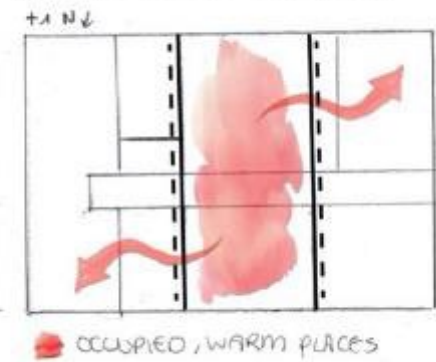
• DECENTRALISING 'WARM' PLACES

↳ EXISTING SITUATION

• CENTRALISING 'WARM' PLACES

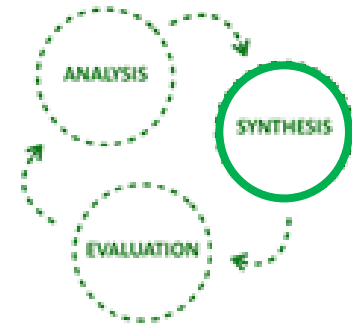
↳ ALTERNATIVE SITUATION

Designing for place-making and energy sufficiency

2. Synthese – linken van plekken

DESIGN PROCESS

LINKING SPACES

INTERLOCKING

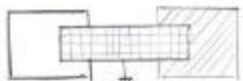
SPACE WITHIN SPACE

ADJACENT SPACE

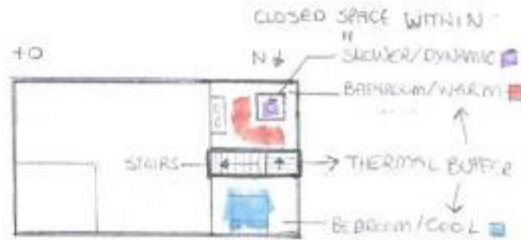

COMMON SPACE

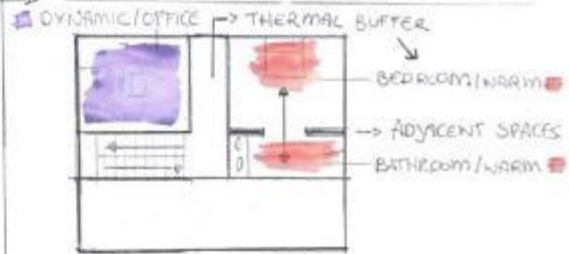

BUFFER

* DERIVED FROM CHING, 2014

* ILLUSTRATIVE EXAMPLE BASED ON CASE 3

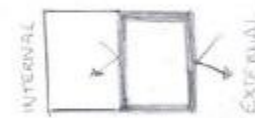

* ILLUSTRATIVE EXAMPLE BASED ON CASE 2

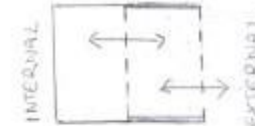
LINKING SPACES

* ILLUSTRATIVE EXAMPLE BASED ON CASE 1

CLOSED LINK

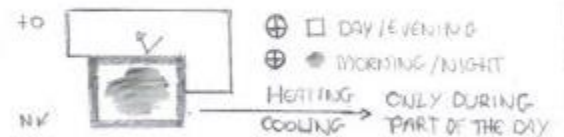
OPEN LINK

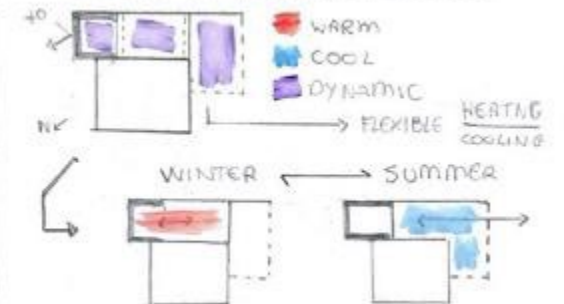
FLEXIBLE LINK

LINKING OF PERIOD OF OCCUPANCY

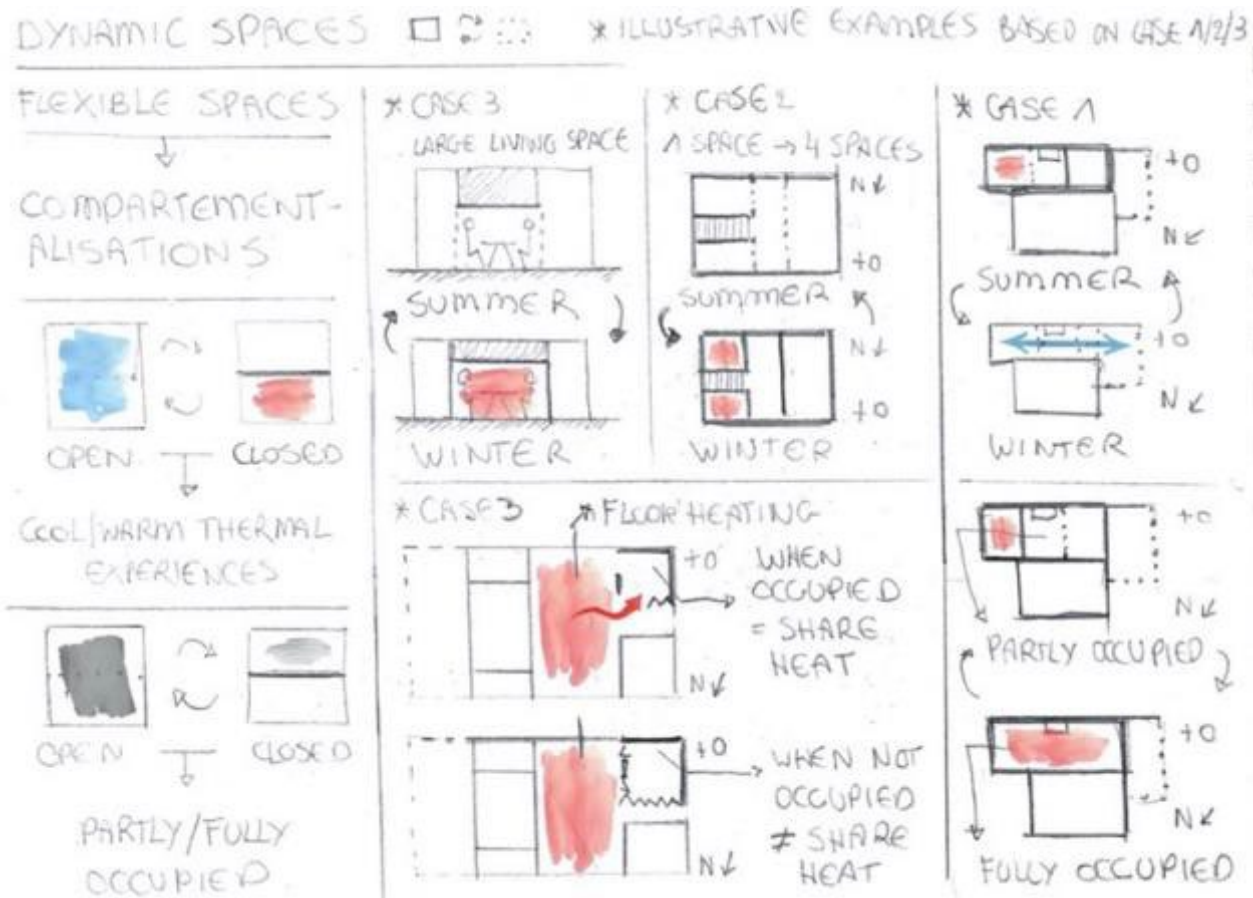
LINKING OF THERMAL EXPERIENCES

Designing for place-making and energy sufficiency

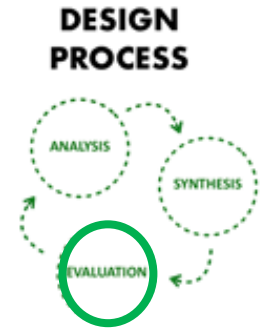
2. Synthese – dynamische ruimtes creëren

Ruimtelijk ontwerpen voor place-making en energiesufficiëntie

Plekken bestaan door het oog/ervaring van de bewoner.

Woning = collectie van plekken en non-plekken

1. Analyse

Identificeer **plekken** en identificeer mogelijkheden vr energiesufficiëntie

2. Synthese

1. Conceptueel ontwerp – **groeperen van plekken**
2. Voorontwerp – **zoneren en linken van plekken**
3. Uitvoeringsontwerp – **creëren van dynamische ruimtes**

3. Kwalitatieve evaluatie ES (<> kwantitatieve evaluatie EE)

Zorgt de ontwerpinterventie ervoor dat

1. minder ruimte (volume) wordt verwarmd/gekoeld en/of minder vaak?
2. een warme/koele thermische ervaring wordt gecultiveerd door het oogsten van interne/externe passieve energiestromen en/of door het beperken van actieve energiestromen, en dat dit aansluit bij de individuele noden van de bewoners in winter en zomer?
3. wordt vermeden dat onnodig energieverbruik wordt gestimuleerd?

Object-georiënteerd vs bewoners-georiënteerd ontwerp

- Architecten worden opgeleid in object-georiënteerd ontwerp
    - Gebouw als geheel ontwerpen
    - Optimalisatie van gebouwschil en de installaties voor energie-efficiëntie
  - Nood aan ontwerpondersteunende tools om ook bewoners-georiënteerd ontwerp mee te nemen
    - Plekken ipv ruimtes
    - Place-making = ontwerpen vanuit de betekenis van plekken;
    - Betekenis van plekken is steeds gerelateerd aan de bewoner
    - Ontwerp dat een dynamische manier van leven over de seizoenen toelaat
- **Ontwerptools om plekken te mappen**
  - **Klimaatbewust ontwerpen**
  - **Ontwerpen voor aanpasbaarheid**
  - **User-centered design / placemaking**

Sufficiency-based verwarmingspraktijken

Energie-efficiënte verwarmingssystemen

- Warmtepompen en condensatieketels;
- Slimme regelingsystemen

Doel = een comfortabele kamertemperatuur voorzien door de hele ruimte te te aklimatiseren, ongeacht het gebruik ervan in tijd en ruimte

Energiesufficiënte verwarmingspraktijk

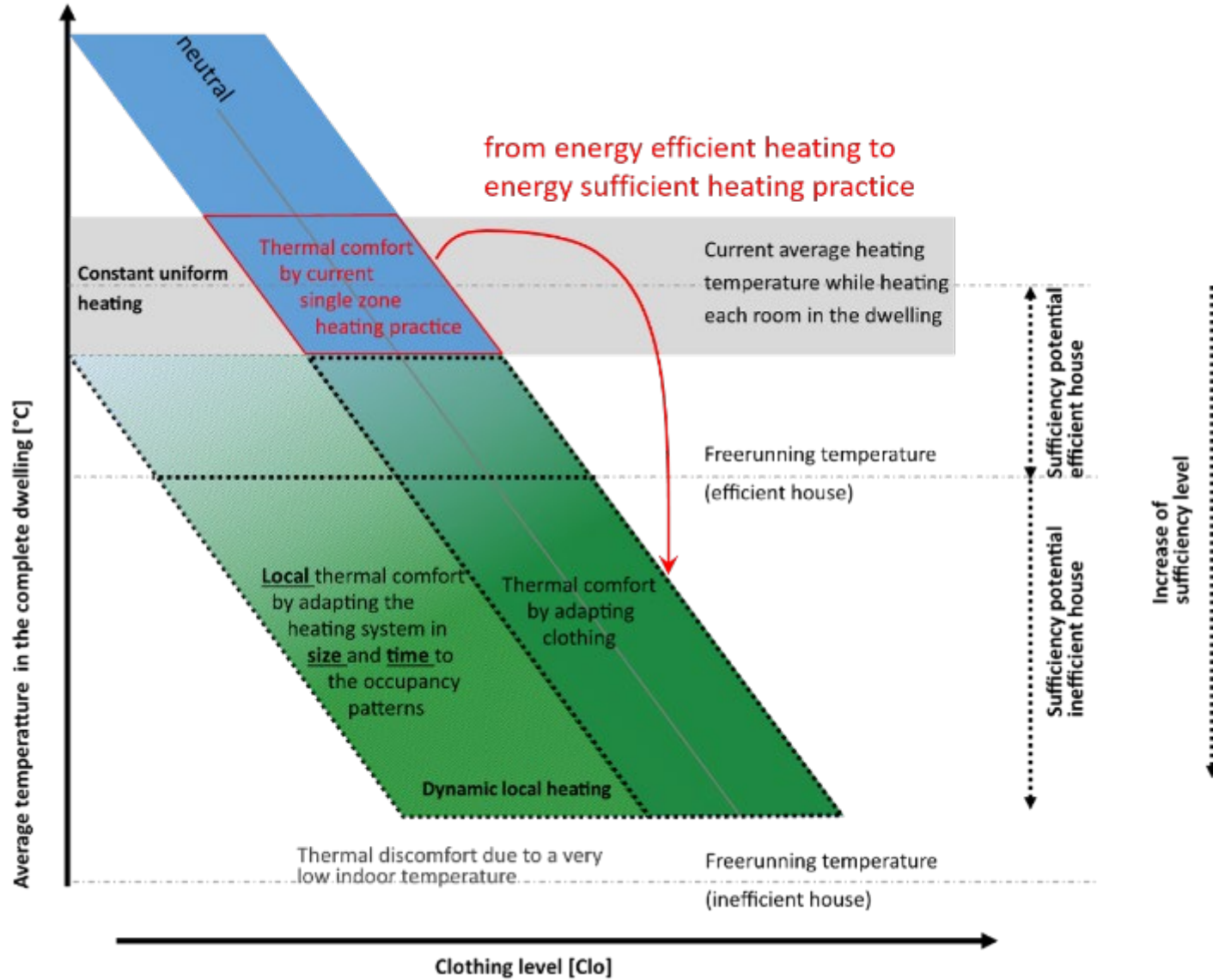
Doel = thermisch comfort voorzien voor de bewoners, wanneer en waar nodig, via een combinatie van

- Gemiddelde kamertemperatuur
- Kledingsniveau
- Lokale, dynamische persoonlijke verwarming

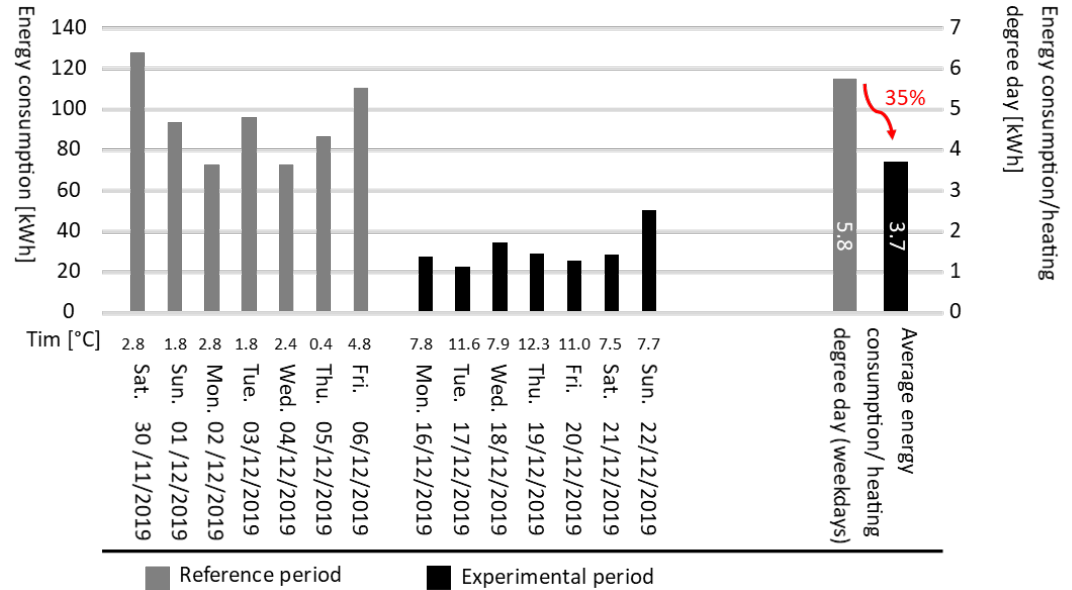
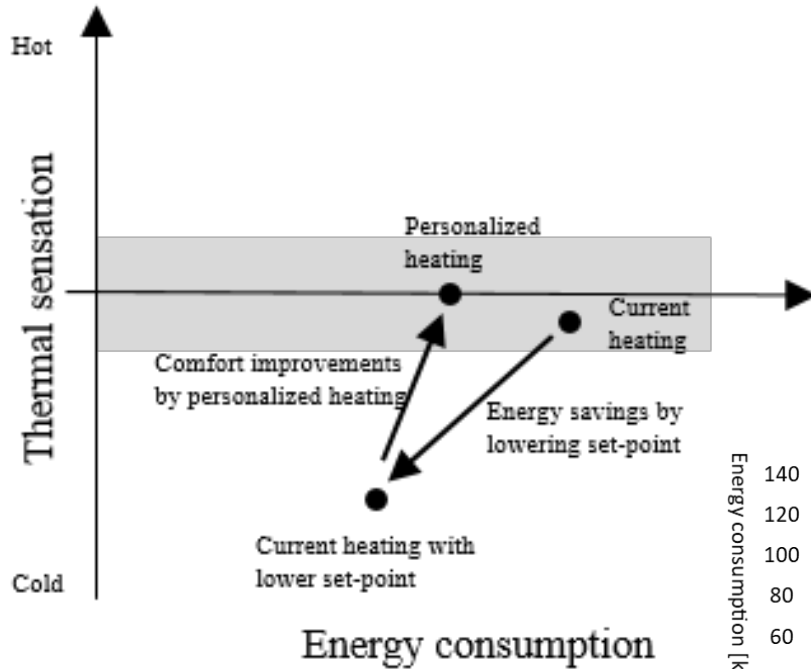

Sufficiency-based verwarmingspraktijken

Sufficiency-based verwarmingspraktijken– case study

Van Loy N., Verbeeck G. & Knapen E., 2021, Personal heating in dwellings as an innovative, energy-sufficient heating practice: a case study research. Sustainability, 13(13), art n° 7257

Integratie in architectuuronderwijs

1. Cursus Bouwfysica – Klimaatbewust bouwen

1. Theorie over strategieën om energieverbruik in woningen te beperken
  1. Principes Trias Energetica
  2. Waarom energie-efficiëntie niet genoeg is
  3. Ontwerpen voor energiesufficiëntie – placemaking
  4. Ontwerpen voor energie-efficiëntie – warmtebalans

2. Opdracht: analyse van ES en EE in

1. Ouderlijke woning
  1. Mappen microklimaat rond de woning
  2. Potentieel voor energiesufficiënte manier van wonen
  3. Actuele energiesufficiënte manier van wonen
  4. Toegepaste energie-efficiënte maatregelen
2. Hun eigen ontwerp
  1. Mappen microklimaat rond de woning
  2. Potentieel voor energiesufficiënte manier van wonen
  3. ~~Actuele energiesufficiënte manier van wonen~~
  4. Toegepaste energie-efficiënte maatregelen

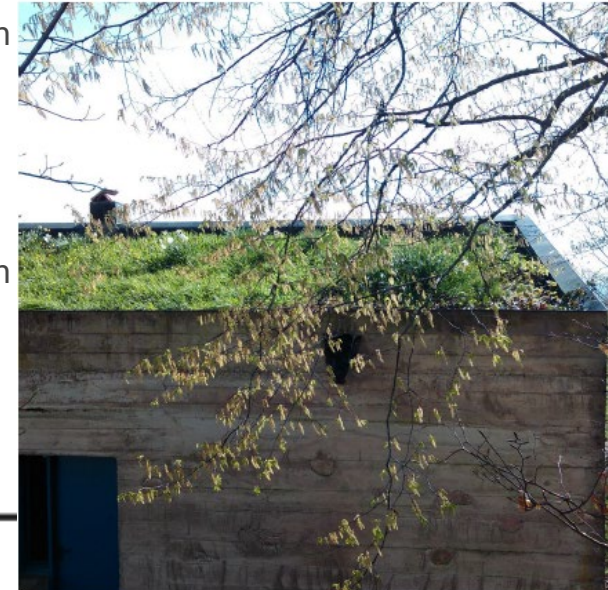
BOUWFYSICA EN INSTALLATIES 2

Building physics and systems 2

Klimaatbewust bouwen: ontwerpen met en voor het klimaat

Climate-responsive architecture: designing with and for the climate

Griet Verbeek

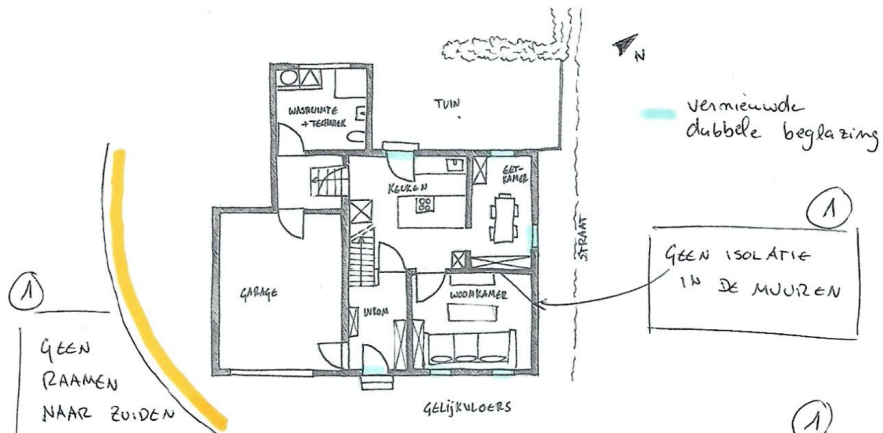

Academiejaar 2021-2022

ANALYSE : ENERGIE - EFFICIENTIE

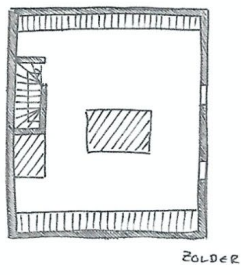
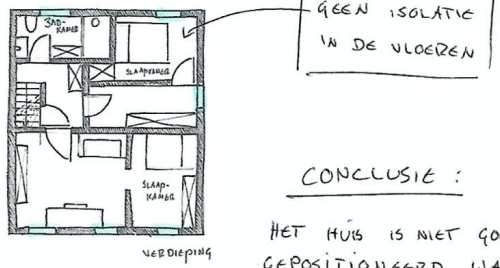
ANALYSE : ENERGIE - SUFFICIENTIE 1

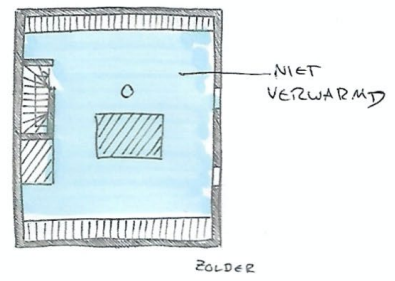
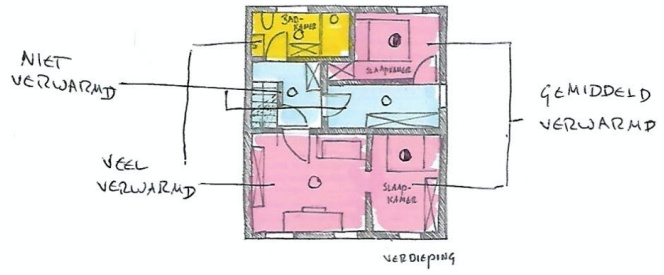
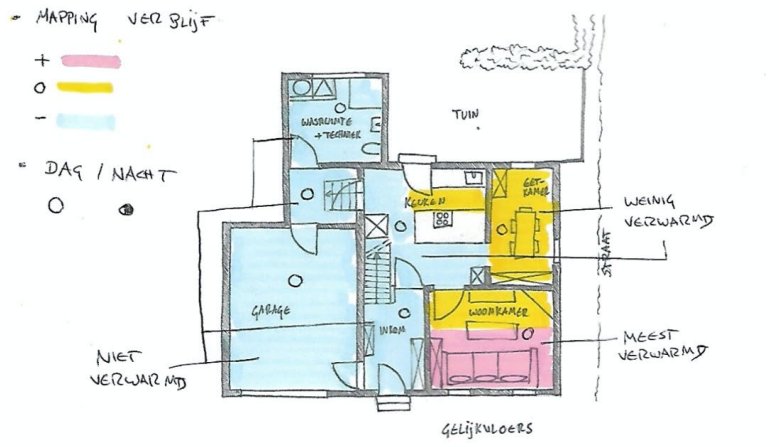
1
GEEN RAAMEN NAAR ZUIDEN
=> WEINIG ZONNEN WINSTEN

2
- GEEN GEBRUIK VAN HERNIEUWBARE ENERGIE
↓
OLIE VERWARMING

3
- OUDE INSTALLATIES
-> MINDER EFFICIENT

CONCLUSIE :
HET HUIS IS NIET GOED GEPOSITIEERD WAT BETREFT ENERGIE-EFFICIENTIE. HET VERNANGEN VAN DE RAMEN WAS DE EERSTE STAP OP WEG NAAR VERBETERING. HET ZOU LOGISCH ZIJN, OM DE MUREN VAN BUITENAF TE ISOLEREN EN DE INSTALLATIES TE VERNANGEN DOOR EFFICIENTERE NIEUWE VERWARMINGSTOESTELLEN

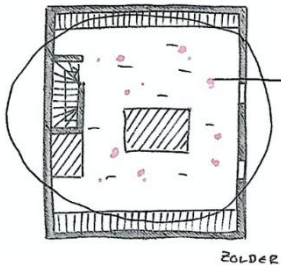
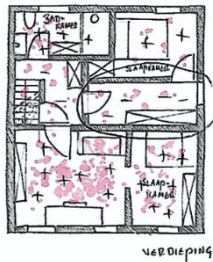
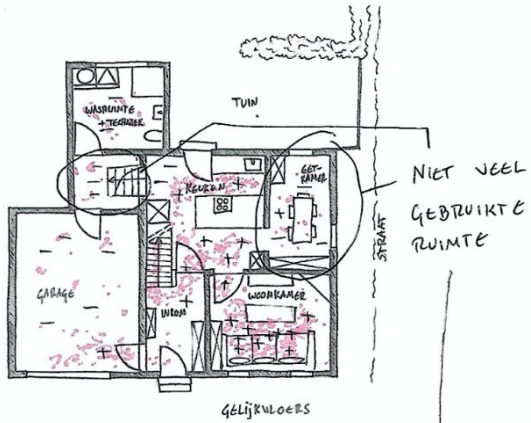
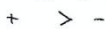

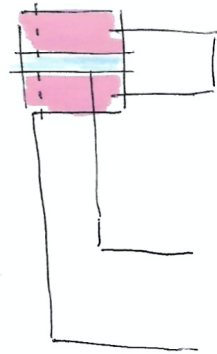
- MAPPING GEBRUIK

- MAPPING GEWEL

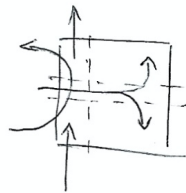
OP BOUW WOVING

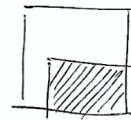
MEER GEBRUIKTE KAMERS LIGGEN AAN DE 2 BUITENSTE UITENDEN, WEG VAN DE KERN VAN HET HUIS

IN HET MIDDEN IS ER EEN CIRCULATIE ZONE NAAR DE KAMERS

OP DE LINKER KANT IS ER EEN OVERGANGS EN CIRCULATIE ZONE NAAR DE AANLIGGENDE AANBOUWEN

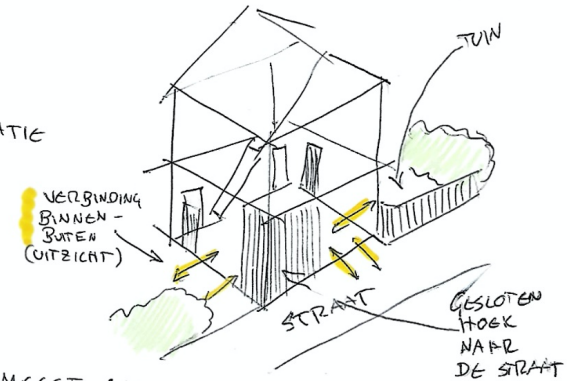

CIRCULATIE

DE MEEST GEBRUIKTE RUIMTES LIGGEN IN DEZE ZONE

→ DEZE ZONE WORDT OOK HET MEEST VERWARMD EN HEEFT NIET ZO VEEL RAMEN, WAARDOOR ER MINDER VERLIES AAN WARMTE IS

VERBINDING BINNEN - BUITEN (UITZICHT)

STRAAT

GESLOTEN HOEK NAAR DE STRAAT

All this has taught me that climate-conscious design is much more complex than just applying sustainable materials, enough insulation and new technical systems. Furthermore I noticed how much impact the organisation and structure have on use, wellbeing and energy use of the occupant. This made me reflect much more on the organisation of my current design.

(student, 2Ba AR)

Integratie in architectuuronderwijs

2. Mastervak Zero Pentathlon – ontwerpopdracht voor zero impact renovatie

1. Grote, onderbenutte woningen
2. Sociale woonwijken

EVALUATION OF PARAMETERS for RESOURCE-SUFFICIENT DESIGN

To reach resource-efficiency, a **critical reflection** must be carried out throughout the **analysis and design** process. This evaluation is based on the **Trias Humana, Energetica and Materia.**

Comfort - users' experiences

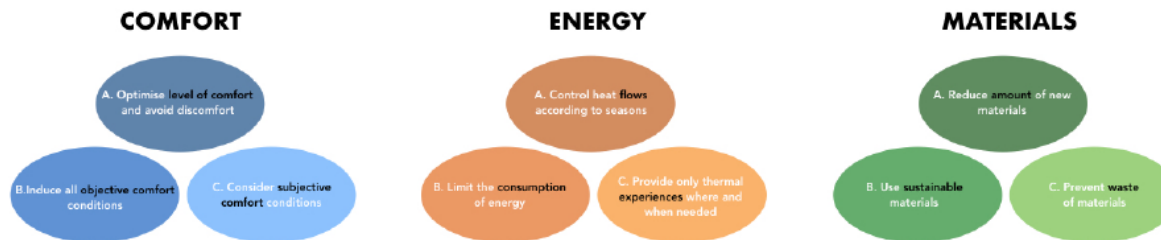
- Aiming for **optimal level(s)** of comfort adapted to specific **subjective comfort needs** to avoid standardisation
- Through critical reflection on **influences of behaviour** and **spatial** and **structural features** on users' **experiences of comfort**

Energy - energy sufficiency

- Aiming for a **sufficient energy demand** defined by optimal heat **flows**, thermal **experiences** and energy **consumption**
- Through critical reflection on behaviour and spatial and structural features leading to **thermal discomfort, unneeded heat gains/losses** and **use of active systems**

Materials - material sufficiency

- Aiming for **optimal use of existing space** and **materials**
- Through critical reflection on influences of behaviour and spatial and structural features on the **intrinsic values of spaces**, the **amount of space and materials** used and the **environmental impact of materials**

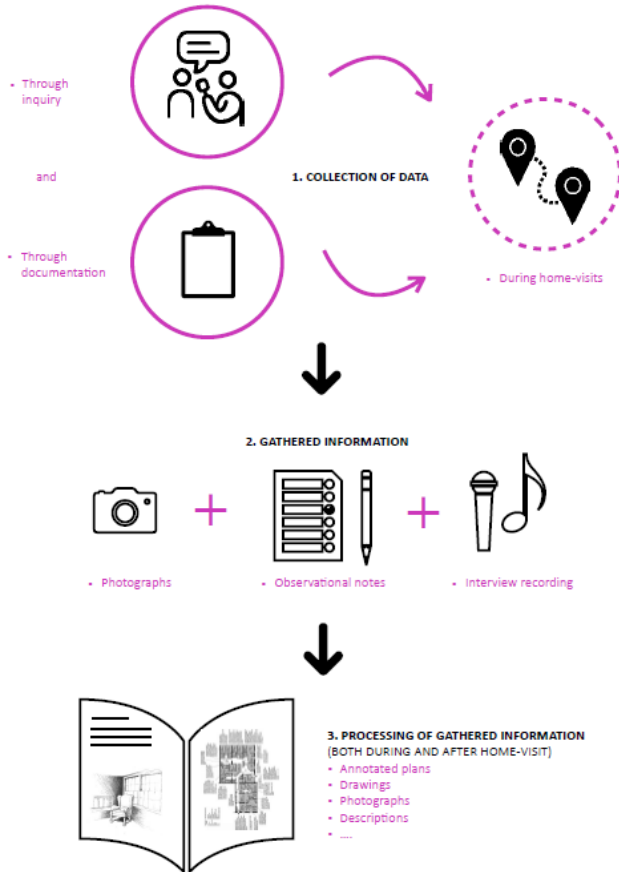

Integratie in architectuuronderwijs

2. Mastervak Zero Pentathlon – ontwerpopdracht voor zero impact renovatie

COLLECTION

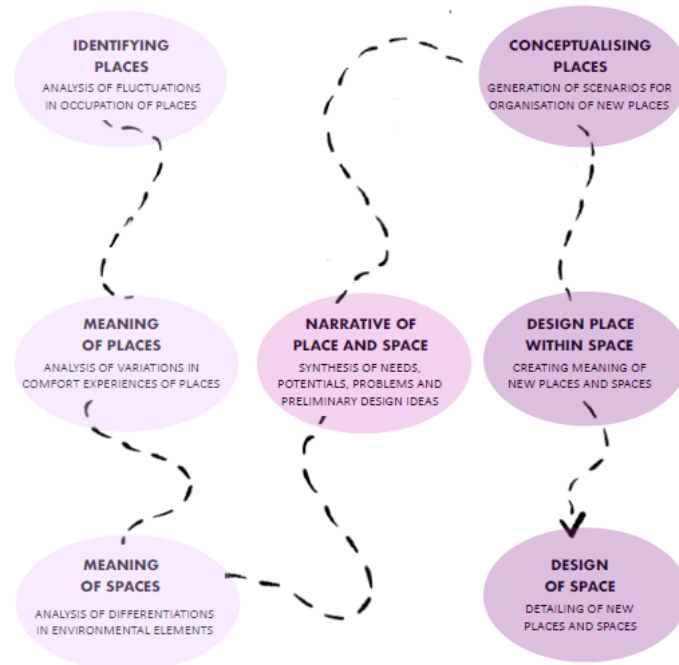
Interviewing users and documenting building by means of home visits to collect information on users' occupation, use of places experiences of spaces and spatial, natural and built features

ANALYSIS AND DESIGN PROCESS

Iterative cyclic process of analysis, evaluation and design to gain knowledge, critically reflect and experiment and generate ideas

Analysing is fully comprehending something so you are able to design it or for it: "You immerse yourself in it, reproduce it through drawing and then learn the "language", the "dialects" to be able to "speak" fluently".

Designing is orchestrating meaning by structuring the elements of space: "Each wall is used as a "word", their arrangement constitutes the "syntax" of the composition ("sentence"), and the result is the identification of a "place" (the "message" conveyed the sentence)".

Integratie in architectuuronderwijs

Gepland:

3. Ontwerpstudio Meubel (interieurarchitectuur)

1. Ontwerpopdracht voor dynamisch, energiesufficiënt meubilair
2. In onderhandeling met de ontwerpbegeleiders....

4. Masterclass ontwerpen voor energiesufficiëntie (voor ontwerpers in de praktijk)

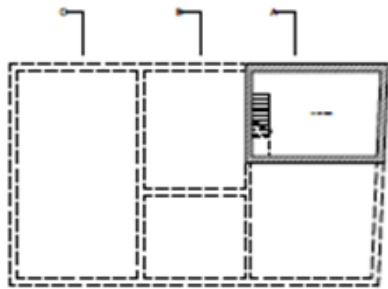

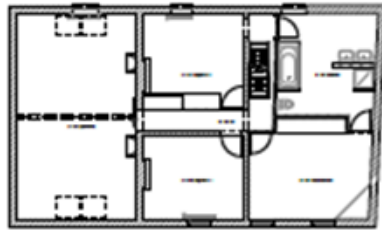
enkele praktijkvoorbeelden

Vóór renovatie

kelder

eerste verdieping

begane grond

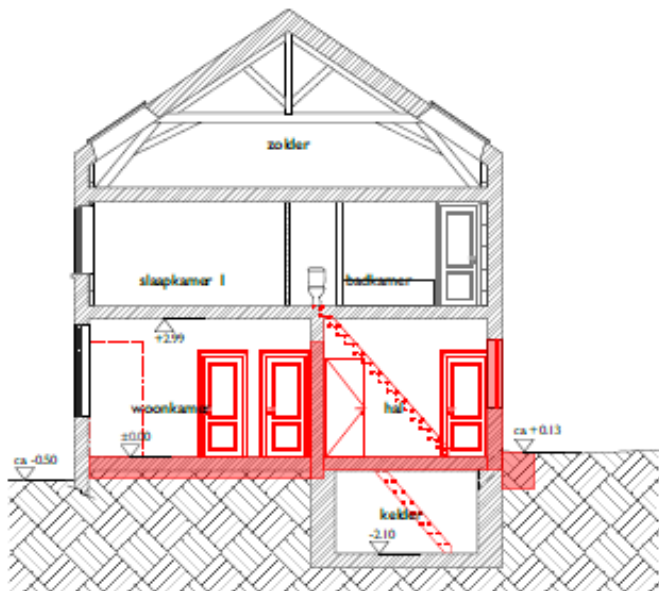

dak verdieping

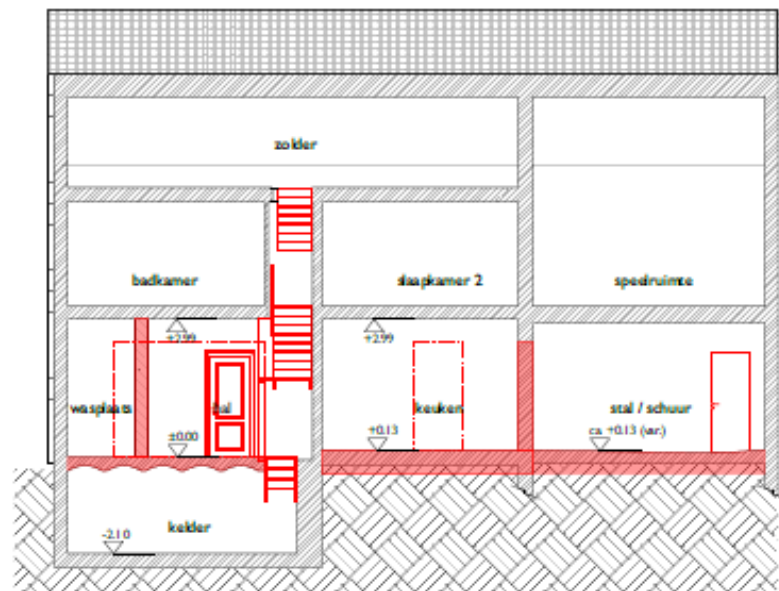

sneede A

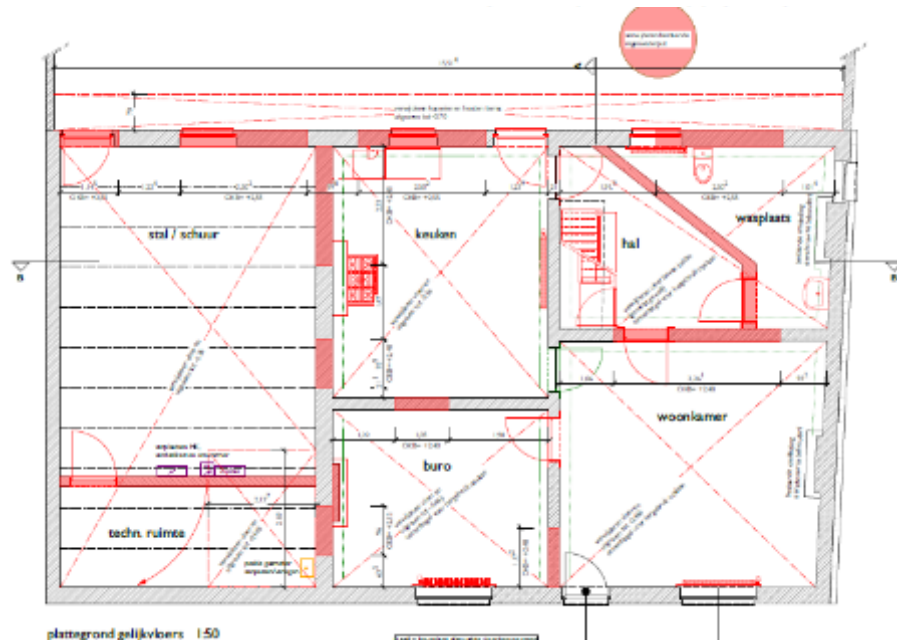

sneede A-A 1:100
bestaande toestand / sloopplan

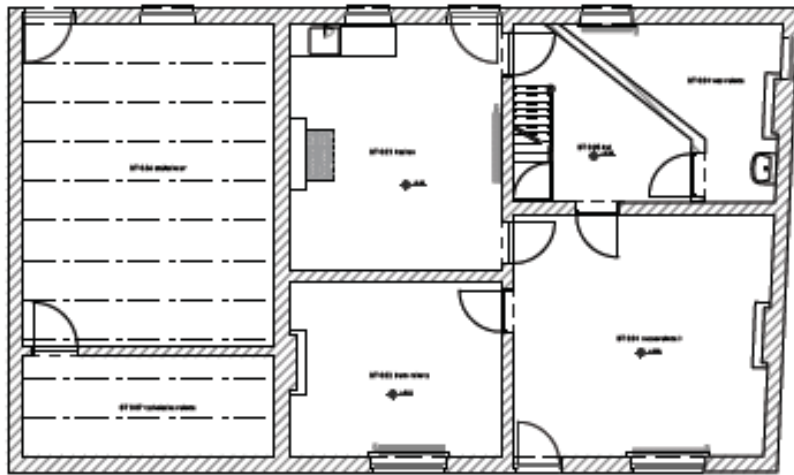
sneede B-B 1:100

plattgrond gelijkvloers 1:50

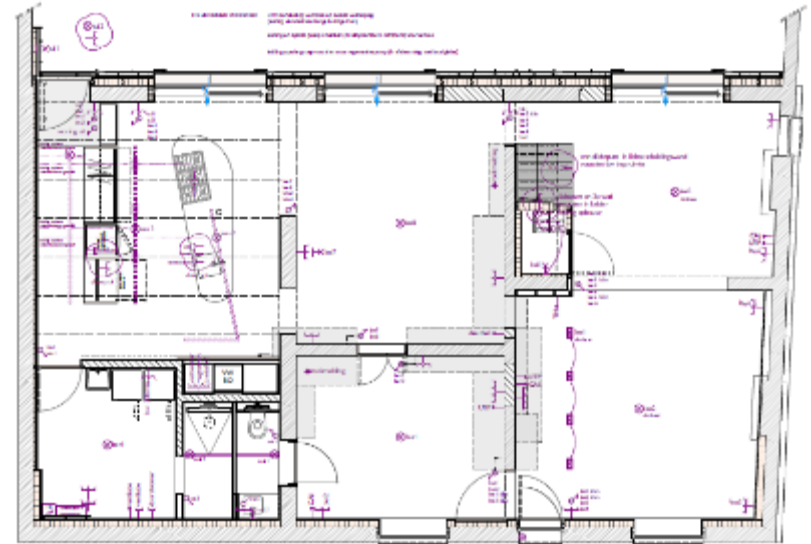

Vóór renovatie

begane grond

Na renovatie

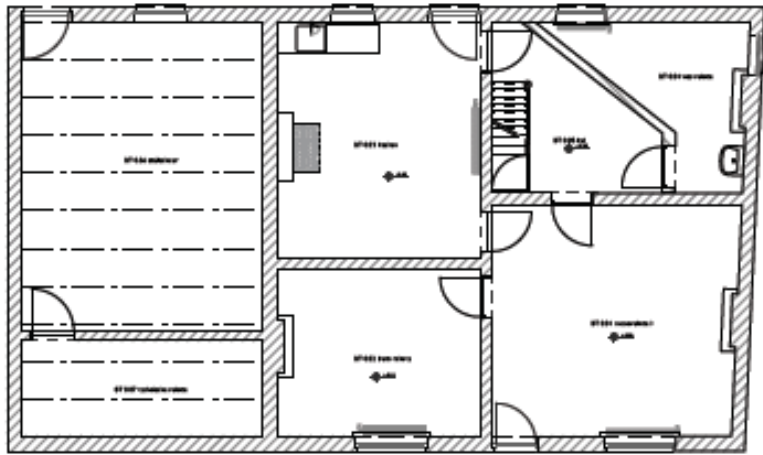
Evolutie energie-verbruik	Verwarmd vloeropp	Verwarmd volume	Energie-efficiëntie* (kWh/m ²)	Energieverbruik* (m ³ gas)	m ² per persoon (gezin met 2 volw + 3 kinderen)
Oorspronkelijk (2000)			155		
Fase 3 (2016)			34		

*op basis van reële verbruiken

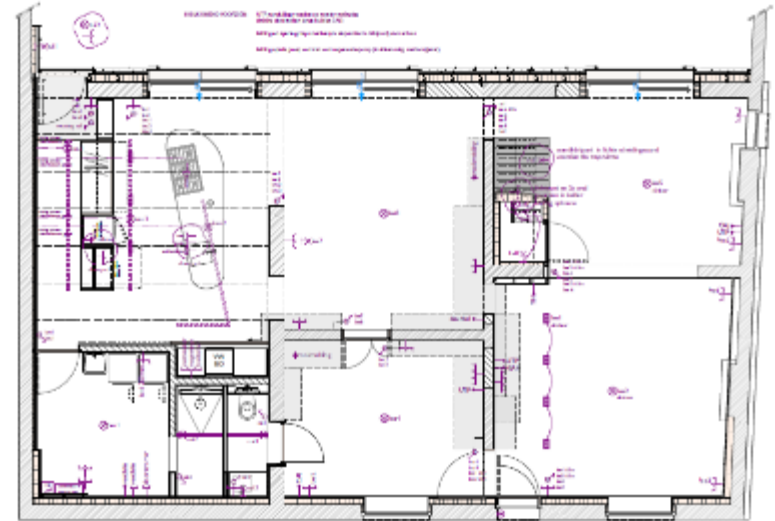

Met blik van energie-sufficiëntie

begane grond

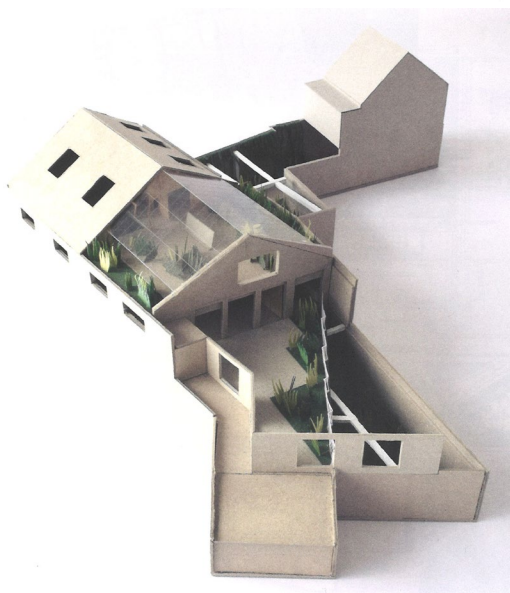
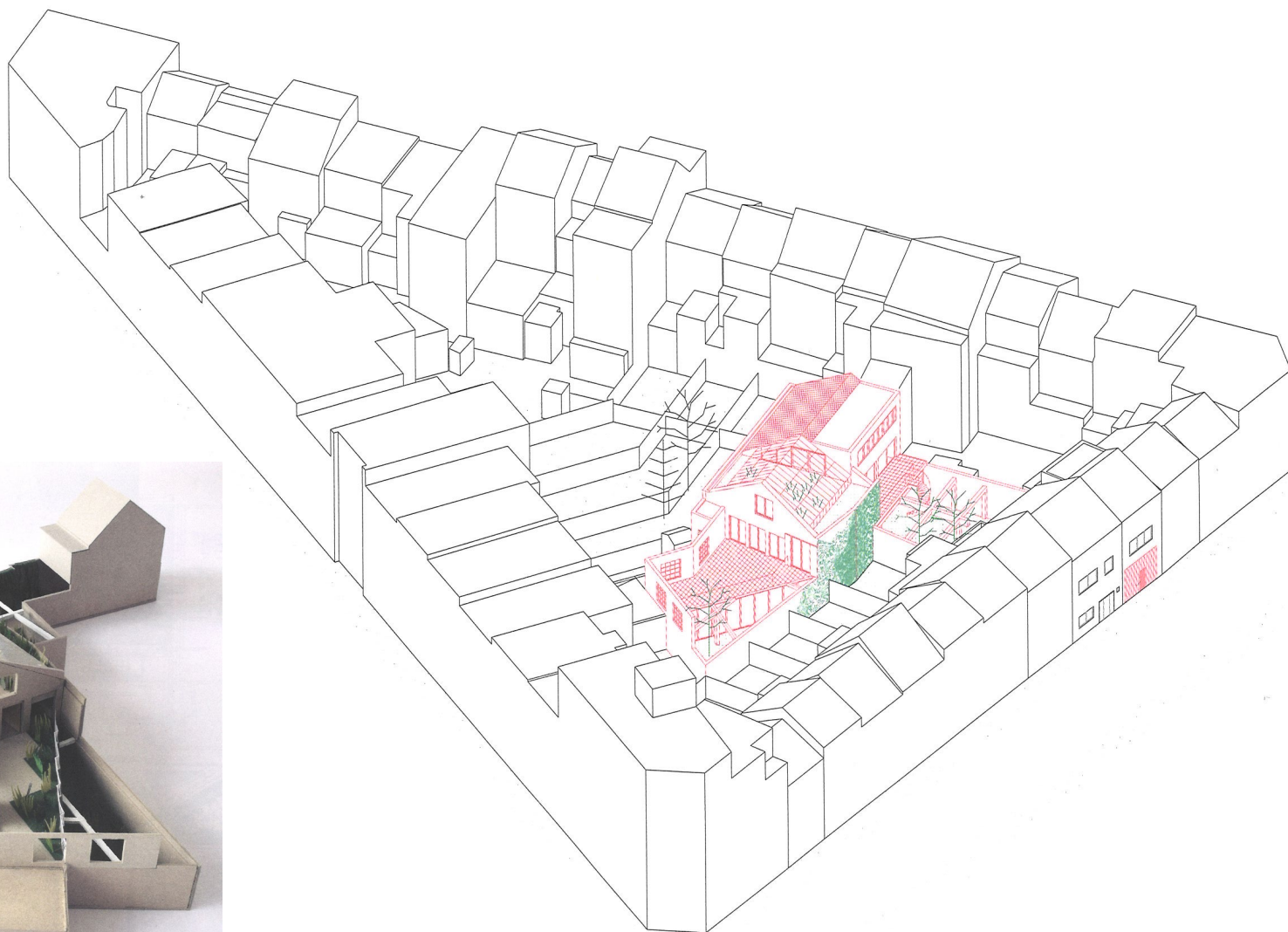

UHASSELT

KNOWLEDGE IN ACTION

FACULTEIT
ARCHITECTUUR EN KUNST

Woning Verbiest, Molenbeek

Woning Verbiest, Molenbeek

Woning Verbiest, Molenbeek

Woning Verbiest, Molenbeek

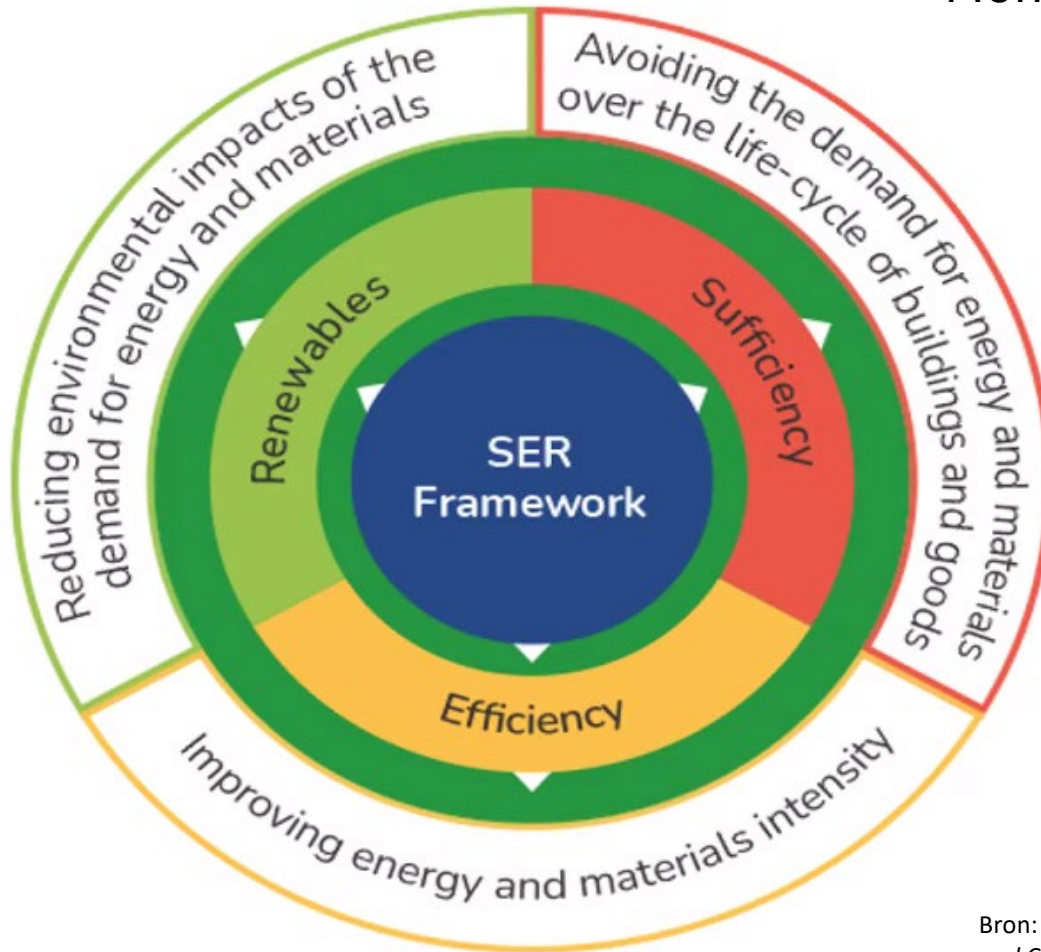
Woning Verbiest, Molenbeek

Rol van energie- en materiaalsufficiëntie

Momenteel nog een blinde vlek in
zowel het beleid als de
bouwpraktijk

Bron: European Environmental Bureau – coming paper “Sufficiency and Circularity. The two overlooked decarbonisation strategies in the ‘Fit For 55’ Package”. www.eeb.org

Integratie van (energie)sufficiëntie in opleiding en praktijk

Call for action:

Sufficiëntie:

- is nog steeds een zeer onbekend concept, op alle niveaus en in alle domeinen
- vereist een mindshift tegenover hoe we hebben leren denken
  - Hoe kunnen we het concept sufficiëntie breder bekend maken?
  - Hoe kan het geïntegreerd worden in verschillende professioneel domeinen?

-> hoe kunnen we het verder integreren in onderwijs, beleid en praktijk?

Bedankt voor uw aandacht

Nog vragen?

Contact: griet.verbeeck@uhasselt.be

